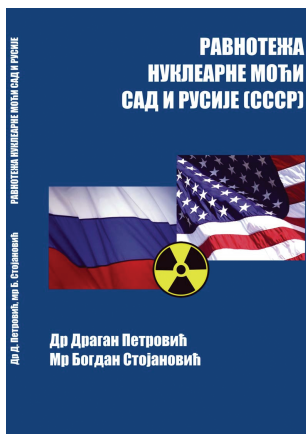

ПРИКАЗ КЊИГЕ „РАВНОТЕЖА НУКЛЕАРНЕ МОЋИ САД И РУСИЈЕ (СССР)“, АУТОРА ДРАГАНА ПЕТРОВИЋА И БОГДАНА СТОЈАНОВИЋА

Владимир Трапара
Институт за међународну политику и привреду, Београд

*Драган Петровић и Богдан Стојановић,
Равнотежа нуклеарне моћи САД и Русије
(СССР), Пешић и синови, Центар за развој
међународне сарадње, Београд, 2012, 223 стране*

Књига „Равнотежа нуклеарне моћи САД и Русије (СССР)“ представља научну монографију рађену у складу са макронаучно-истраживачким пројектом Института за међународну политику и привреду у Београду – „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним економским интегративним процесима – спољнополитички, међународни

економски, правни и безбедносни аспекти“, финансираног на основу плана основних истраживања Министарства просвете и науке Републике Србије. У питању је коауторски рад тандема који представља спој младости и искуства. Богдан Стојановић је млади талентовани аутор који је писању ове књиге дао кључни допринос, будући да је за њену основу узет његов мастер рад на тему „Равнотежа нуклеарне моћи суперсила као чинилац мира и стабилности у међународним односима током Хладног рата“. На ту основицу надовезао се др Драган Петровић, аутор богатог научноистраживачког искуства, коме је ово двадесет шеста објављена књига. Он је обрадио период од 1991. до 2012. у контексту нуклеарних снага САД и Русије, као и преглед нуклеарног наоружања других нуклеарних сила. Петровић је, такође, и за део књиге која се бави периодом хладноратовског нуклеарног надметања САД–СССР урадио политиколошку анализу укупне моћи суперсила. На српско-хрватском језичком подручју тема којом се ова књига бави није обрађивана на свеобухватан начин у виду научне монографије. У том смислу придружјемо се оценама аутора да објављивање овог рада као научне монографије представља новост у стручно-научној литератури на читавом југословенском језичком подручју, односно потенцијално запажен рад и у савременој тематској литератури везано за нуклеарно оружје

САД и Русије (СССР) уопште. У раду на књизи аутори су користили опсежну литературу и друге изворе на енглеском, руском и француском језику, као и оне радове који су објављени до сада на српско-хрватском језичком подручју, а којих је за сада релативно мало.

Аутори истичу да је нуклеарно наоружање донело револуционарне измене у односу на дотадашње поимање ратовања, имајући у виду разорну моћ и друге ефекте овог вида наоружања. Зато је ова тематика у доба Хладног рата била доминантно подручје науке о међународним односима. Нуклеарно оружје је убрзо по свом настанку запретило не само могућношћу да силе у његовом поседу униште једна другу, већ и читав свет, што је његову употребу учинило крајње ирационалном. По први пут у историји, у рукама политичких и војних лидера нашло се „апсолутно оружје“ (Бернард Броди), чија је специфичност огромна неселективност у убијању – поред тренутног масовног уништавања, ово оружје оставља и последице (радијација, нуклеарна зима...) које настављају да делују у дужем периоду након употребе. Стога је добро што се аутори ове књиге приклањају мишљењу Кенета Волца, по коме је нуклеарно оружје у периоду Хладног рата заправо спасило мир, јер су се нуклеарне силе (посебно САД и СССР као најјаче међу њима) руководиле рационалном спознајом да би оружани сукоб међу њима носио велики ризик од ескалације до нуклеарног сукоба, што би такав сукоб обесмислило – у њему не би могло да буде победника. На једном месту у књизи се каже: „Неки прорачуни кажу да би балистичке ракете које се налазе на само једној америчкој подморници биле довољне да започну нуклеарну зиму и ставе тачку на људско постојање“. На тај начин, успостављање сигурног узајамног уништења учинило је да се сврха нуклеарног оружја сведе на одвраћање противника од напада, чиме је ова врста наоружања парадоксално стекла изразито дефанзивни карактер. На другој страни, антиракетни штит, уколико би био усавршен до нивоа где може да обезбеди нерањивост сили која га поседује, добио би изразито офанзивно обележје, јер би омогућио његовом поседнику да прети употребом својих бојевих глава на офанзиван начин без страха од одмазде.

Након Хладног рата, пак, контекст руско-америчких односа се изменио, па је то утицало и на улогу нуклеарног наоружања. Однос Русије и САД више није борба двеју суперсила за светску доминацију, међу којима је нуклеарно оружје допринело успостављању равнотеже и избегавању отвореног сукоба. Данас је то пре однос у коме једина преостала суперсила, САД, настоји да успостави светску доминацију, док јој се Русија (сада као обична велика сила) у томе супротставља, настојећи да сачува како своју независност, тако и равноправну улогу са другим великим силама (и САД) у управљању светом. У том смислу, изузетно је значајно да су аутори приметили како је кључна улога нуклеарног оружја данас у томе што Русија њиме обуздава агресивно понашање САД и тиме практично стоји на бранику међународног система састављеног од више центара моћи, спречавајући да се он преобрази у империјалну доминацију једне силе. Иако далеко од тога да је било једини, руско нуклеарно оружје очигледно је било значајан чинилац у, ако не увек спречавању и заустављању, а оно бар успроравању одлука САД да се упусте у неколико агресивних авантура у последњих 20 година. Да ли се међународни систем у међувремену убрзано преображава од униполарног у мултиполарни, као што се тврди у књизи – јесте тема за научну дебату, у којој се могу бранити различити аргументи, у зави-

сности од тога како ко мери моћ у међународним односима. Међутим, извесно је да постојање нуклеарног оружја у рукама других сила донекле релативизује надмоћ коју САД имају у неким другим аспектима војне и осталим елементима моћи. Стога и не чуди да су САД данас најгласнији заговорник идеје о „нуклеарној нули“ – потпуном нуклеарном разоружању у свету, јер би им услови у којима нико не поседује нуклеарно оружје савршено одговарали да своју доминацију на плану конвенционалног наоружања спроведу у политичку доминацију над планетом. На другој страни, за неке државе, а посебно за Русију, нуклеарно оружје игра улогу окоснице војне доктрине, јер им је у датим околностима једино уверљиво средство одвраћања од конвенционалне агресије и грубог мешања у унутрашње послове. Књига говори и о овом питању. Иако тематика о улози нуклеарног оружја данас није преовлађујућа у науци о међународним односима, за разлику од периода Хладног рата, из наведеног разлога је њено проучавање у неку руку занимљивије него што је било тада. У том смислу значајан је и напор аутора да ову тематику изнова актуелизују и приближе је домаћој публици.

За нуклеарне односе Русије и Сједињених Држава данас битно је да се ове две земље налазе у процесу стратешког разоружања, где је најновији споразум који су закључиле Нови „START“ из 2010. Као што смо нагостили, ово разоружање тешко да ће водити ка „нуклеарној нули“, али није занемарљиво да су САД и Русија у постхладноратовском периоду драстично смањиле број својих стратешких бојевих глава и носача, а да при том нису угрозиле логику сигурног узајамног уништења. Књига даје одличан преглед динамике склапања ових споразума. Нажалост, најновија постигнућа на плану уклањања непотребног вишка нуклеарног наоружања (јер се сигурно узајамно уништење постиже и са знатно мањим арсеналом) остају у сенци проблема антибалистичког штита, који представља један од главних каменова спотицања у односима Русије и Сједињених Држава данас. Обамина администрација испрва је показала добру вољу да обустави планове о изградњи штита против стратешких пројектила у Чешкој и Пољској (иако је сам Обама тврдио да та одлука нема везе са некаквим уступком Русији), али се накнадно показало да „фазни прилагодљиви приступ“, усвојен након овога, води ка истом циљу, само дугорочно. Уз то, САД и даље не показују спремност да се са Русијом договоре око заједничког антибалистичког штита, који би био усмерен на одбрану од потенцијалних напада који би дошли од неких трећих актера. Јасно је да у америчкој једностраној изградњи антиракетног штита Русија мора да види претњу, услед поменутог офанзивног ефекта који овај штит производи. У мају 2011. године, тадашњи председник Медведев запретио је новом трком у наоружању до 2020. године, уколико не дође до договора о заједничком штиту. То само показује колико је нуклеарна равнотежа осетљиво питање у односима САД и Русије. Но, ниједног тренутка не треба сметнути с ума да је нуклеарно оружје, „офанзивно“ или „дефанзивно“, само средство за остваривање одређених спољнополитичких циљева. Суштина ових односа управо лежи у томе што су циљеви САД и Русије супротстављени. Као што смо навели, ове две силе имају фундаментално различите визије међународног поретка и свог места у њему, а у исто време су довољно моћне да се за своје визије боре, што их чини стратешким ривалима на глобалном плану. Стога је јасно зашто ова књига неће говорити о равнотежи нуклеарне моћи Француске и Велике Брита-

није, или Кине и Пакистана, на пример, јер ови парови земаља не посматрају једна другу као претњу у геополитичком смислу, те самим тим не прете једна другој ни нуклеарним оружјем. То што је последње председничке изборе у САД поново добио Обама, а не Ромни, који је у кампањи називао Русију „геополитичким непријатељем САД број један“, битно не мења ситуацију. Јасно је да Обамини реторички заокрети са почетка првог мандата нису у пракси произвели промену америчке политике према Русији (ни према свету уопште), те да је за успех „ресетовања“ односа са Русијом било неопходно да америчка администрација учини стварне уступке, уместо магловитих обећања. Док год владајућа елита у САД остаје на линији стварања светске империје, у Русији – земљи која држи до своје независности и статуса велике силе која равноправно са другима учествује у управљању међународним односима – имаће моћног (између осталог и нуклеарног) ривала.

Свакако да се нуклеарна тематика данас не своди само на односе двеју највећих нуклеарних сила. Зато је позитивно што аутори не пропуштају да укажу и на случајеве осталих седам нуклеарних сила, те на улогу коју нуклеарно оружје има у њиховом стратешком размишљању. Такође, један део рада посвећен је и нечему што је почев од 11. септембра битан саставни део ове тематике, а то је могућност да нуклеарно наоружање у будућности доспе у руке недржавних актера – екстремистичких и терористичких група. Овим аутори показују да су, без обзира на поменућу начелну тезу о позитивним ефектима нуклеарног оружја, спремни да размотре и аргументе које нуди Волцов противник у чувеној дебати „за или против нуклеарног оружја“ – Скот Саган. Тако ће и читаоци добити прилику да критички промисле о аргументима и једне и друге стране и у дебати заузму свој став о овом питању. Сматрамо да је могућност да недржавне групе запрете човечанству употребом нуклеарног оружја ипак нереална, јер је овај вид наоружања исувише несразмеран политичким циљевима који су за такве актере карактеристични. Уз то, постојеће нуклеарне силе итекако воде рачуна о томе да се њихово наоружање не шири на друге државе, а камоли недржавне актере. Примарни елемент нуклеарне стратегије сваке од нуклеарних сила јесте не како да употребе ово оружје, већ како да га не употребе – тако да би било крајње ирационално размишљати о томе да би оне могле њиме да снабдеју терористе, како би га ови „анонимно“ употребили. Од овога, сматрамо, не би одступили ни најирационалнији и идеолошки острашћени режими, што сматра и Волц кад каже да лидери држава без изузетка постају стратешки врло мудри и уздржани када дођу у посед нуклеарног наоружања. Уз то, ваља водити рачуна и о томе да је већина недржавних група која се служи тероризмом заправо крајње рационална у постављању својих политичких циљева, а друга је ствар што за њихово остваривање користи ирационалне појединце који су за те циљеве спремни и на самоубиство.

Подстицај за наставак истраживања на ову тему је очигледан. Нуклеарно питање у последње време дошло је до изражаја на периферији односа САД и Русије (на које се некад искључиво сводило промишљање ове тематике), али у погледу нечега што може да има несagleдиве последице по глобалну безбедност – а то је могућ израелско-ирански сукоб, односно проблем иранског нуклеарног програма. С тим у вези, сматрамо да је потребно рећи нешто више на ту тему од онога што је речено у књизи.

Рекли смо да је у ери сигурног узајамног уништења једина сврха коју нуклеарно оружје може да има одвраћање, што га чини изразито дефанзивним средством. Такође, поседовање нуклеарног оружја чини лидере држава рационалним и стратешки мудрим. Кад је тако, да ли има разлога плашити се евентуалног иранског поседовања нуклеарне бомбе, ако се зна да их друга држава у региону, Израел, има преко 200? И у рукама Ирана ово оружје би могло да има искључиво дефанзивну улогу, јер би се између њега и Израела успоставила логика сигурног узајамног уништења и стратешка стабилност. Тим пре што је Иран, невезано за нуклеарно питање, из низа других разлога у које овде нећемо детаљније улазити, а који имају везе с његовим географским положајем, историјском традицијом, природом режима и тренутним геополитичким контекстом – изразито дефанзивна сила. Иран се низ година већ налази под непосредном претњом од израелско-америчке агресије, те је једини разлог због којег би тежио стицању нуклеарног оружја да постане способан да одврати Израелце и Американце од такве акције. Са друге стране, једини разлог из којег Американцима смета нуклеарни Иран јесте што имају агресивне намере према њему – желе да изолују Иран, економски га ослабе, подрију стабилност земље изнутра, све ради рушења постојећег и инсталирања проамеричког марионетског режима у Техерану. Пошто није сигурно да то могу да изведу поменутиим средствима, војна опција мора остати на столу, те је управо зато важно да се Ирану не дозволи да постане нуклеарна сила, јер би то учинило војну акцију против ове земље немогућом. О томе пише и Волц у једном од својих најновијих радова, објављеном у часопису *Foreign Affairs*. Мотиви Израела су нешто другачији, пошто је он, за разлику од Америке, а слично Ирану, дефанзивна сила, али овде немамо довољно простора да се њима бавимо. Жеља нам је била само да укажемо на значај научног проучавања нуклеарног питања, како се не би подлегло идеолошко-пропагандним поједностављивањима.

У овој књизи читаоци ће моћи да открију велико богатство информација, које ће им бити корисне без обзира на то да ли тек почињу да уче о тематици нуклеарног оружја, већ знају доста о њој, или и сами имају намеру да је проучавају на научни начин. Аутори су нам пружили енциклопедијски обухват знања, не само о политичким односима нуклеарних сила и њиховим нуклеарним стратегијама, већ и детаљан преглед врста и перформанси бојевих глава и њихових носача, што је корисно за почетнике. За оне којима ова тематика није страна, занимљиво ће бити да читају о различитим сценаријима вођења нуклеарног рата, при чему ће и сами моћи да изводе своје сценарије за широк спектар могућих реакција и противреакција нуклеарних сила у случају да међу њима једног дана заиста избије оружани сукоб.